

OD MRTVEGA LABODA DO PRENOVLJENE ZIBELKE ŽIVLJENJA

KAKO JE NASTAJAL PRVI SLOVENSKI ORNITOLOŠKI NARAVNI REZERVAT, ODPRT ZA JAVNOST

// Nataša Šalaja

Naravni rezervat
Škocjanski zatok
foto: **Tilen Basle**

Velikokrat slišimo, da je varstvo narave tek na dolge proge. Procesi in povezave v naravi so zelo kompleksni in jih večina ljudi ne razume do te mere, da bi znali vzpostaviti vzročno-posledične povezave med lastnim delovanjem (ali nedelovanjem) in posledicami v naravi. Te so navadno zamaknjene nekam v prihodnost in nas ob reševanju vsakdanjih življenjskih težav ne skrbijo ali zanimajo dovolj, da bi kaj spremenili. Ali pa preprosto ne pridejo na vrsto. Odzovemo se (individualno in potem še kolektivno) šele, ko osebno doživimo uničenje, opustošenje ali smrt. Takrat se zavemo, da smo izgubili nekaj, kar smo imeli radi, a smo ves čas jemali za samo po sebi umevno. Odzovemo se s srcem, ne z razumom. In šele po tem se lahko začne garaško družbeno delo za popraviljanje škode: od prepričevanja odločevalcev in javnosti, iskanja

Severni del lagune so do leta 1993 stihijno zasipavali z najrazličnejšimi odpadki, ki so se grobo zajedli na območja rastišč redkih vrst slanuš.

foto: **Bojan Marčeta**

zaveznikov, zbiranja denarja, iskanja pravih rešitev do izvedbe primernih ukrepov. Poleg jasne vizije in interdisciplinarne ekipe potrebujemo tudi veliko odločnosti, vztrajnosti in ljubezni do narave, da nam pri tem ne zmanjka sapa. Prav taka zgodba se je v zadnjih desetletjih pisala v Škocjanskem zatoku!

NARAVOVARSTVENA PRIZADEVANJA IN ZAVAROVANJE (1993–1998)

Okoljsko stanje Škocjanskega zatoka se je v 80. in 90. letih preteklega stoletja postopno poslabševalo predvsem zaradi neurejene komunalne infrastrukture, zasipavanja z različnimi vrstami odpadkov ter pomanjkanja pritoka sladke vode zaradi preusmeritve reke Badaševine in črnih zajezitev na desnem razbremenilniku reke Rižane, imenovanem tudi Ara, kar je vodilo v močno eutrofizacijo in onesnaženje. Občina Koper se je konec leta 1991 s spremembo Dolgoročnega družbenega plana zavezala k ohranitvi dela Škocjanskega zatoka kot naravnega rezervata, pri izvedbi nadaljnjih posegov pa svoje zaveze ni upoštevala. Zaradi zastrupitve je v tako uničenem okolju Škocjanskega zatoka februarja 1993 poginil redek gost – labod pevec (*Cygnus cygnus*).

Prav nič nenavadno ni, da je naravovarstveno akcijo dejavnih članov DOPPS za zaščito Škocjanskega zatoka sprožila ravno njegova smrt. Pripravili so projekt z zgovornim naslovom »Ohranitev in renaturacija Škocjanskega zatoka«, ki je bil zasnovan kot naravovarstvena kampanja za zaustavitev nadaljnega uničevanja, ohranitev in zakonsko zaščito območja. Vključeval je predlog za zakonsko zavarovan-

Prva nadzornika v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok sta bila Brane Koren in Igor Brajnik.

foto: **Borut Mozetič**

OSREDNJI DEL OBNOVE lagune Škocjanskega zatoka je potekal z refuliranjem sedimenta s plovnim bagrom (levo) ter z oblikovanjem otočkov in robnih življenjskih prostorov z bagri na pontonu (desno).

foto: **Borut Mozetič**

Borut Mozetič in Fabio Perco na terenu med vzpostavljanjem življenjskih prostorov na Bertoški bonifiki, 26. september 2006

foto: **Igor Brajnik**

vanje celotnega preostanka nekdanjega zaliva, ne le manjšega dela, ki je bil vključen v občinske plane. Del projekta je bil idejni načrt ureditve prvega slovenskega ornitološkega naravnega rezervata, odprtega za javnost. Javnosti so projekt predstavili z razstavo v koprski knjižnici in ljubljanskih Križankah, s katero so zbrali tudi sedem tisoč podpisov peticije za takojšnjo zaustavitev zasipavanja in zavarovanje zatoka. Odločevalci so prisluhnili ornitologom in njihovim podpornikom: kljub protestom občine je bil Škocjanski zatok novembra 1993 prvič interventno zavarovan z odločbo Ministrstva za kulturo o začasni razglasitvi za naravno znamen-

Marca 1998 je bil dosežen veliki cilj - sprejem Zakona o Naravnem rezervatu Škocjanski zatok v Državnem zboru. Mlada država Slovenija je premogla dovolj srčnosti in politične modrosti, da je na ta način zavarovala svoje naravno bogastvo!

tost. Po ustanovitvi okoljskega ministrstva je leto v sodelovanju z DOPPS pričelo s pripravo zakona za trajno zavarovanje območja, medtem ko se je nadaljevalo interventno varstvo in preprečevanje uničevalskih posegov na območju.

Leta 2003 so nam v začetni fazi priprave prvega načrta upravljanja pomagali tudi strokovnjaki iz škotskega RSPB (Royal Society for the Protection of Birds oz. Kraljevo društvo za zaščito ptic), s katerimi smo obiskali Deželni naravni rezervat ob izlivu Soče.

foto: **Borut Mozetič**

OBNOVA IN VZPOSTAVITEV HABITATOV (1999–2007)

Slovenska Vlada je leta 1999 upravljanje Naravnega rezervata Škocjanski zatok zaupala Društvu za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije. V prvih letih upravljanja smo počistili divja odlagališča odpadkov, poglobili strugo razbremenilnika reke Rižane ter ponovno vzpostavili dotok sladke vode na območje naravnega rezervata. Po dolgotrajnih pripravah je bila obnova naravnega rezervata v okviru projekta z naslovom »Krajska in vodnogospodarska ureditev Naravnega rezervata Škocjanski zatok«, ki ga je izdelal Vodnogospodarski inštitut, uresničena v letih 2006 in 2007 pod taktirko Ministrstva za okolje in prostor ter DOPPS. Izbrani izvajalci, družba SCT d.d. s podizvajalci, so poskrbeli za odstranitev več kot 180 tisoč kubičnih metrov sedimenta iz lagune Škocjanskega zatoka, oblikovanje robnih lagunskih življenjskih okolij ter sladkovodnega močvirja na Bertoški bonifiki s krožno učno potjo. Pri načrtovanju in izvedbi so nam bili poleg nekaterih partnerjev iz zveze BirdLife v veliko pomoč predvsem prijatelji iz Deželnega naravnega rezervata ob izlivu Soče, zlasti

Graditev objektov – postavljanje konstrukcije centra za obiskovalce, 14. marec 2015

foto: **Iztok Škornik**

Fabio Perco, Ignazio Zanutto in Kajetan Kravos, ki so z nami delili neprecenljive izkušnje s področja obnove mokrišč. Leta 2001 smo dotedanje sodelovanje potrdili in razširili z ustanovitvijo neformalne mreže upravljavcev severnojadranskih mokrišč, ki smo jo poimenovali AdriaWet. Naše sodelovanje je živo še dandanes.

Spomladi 2007 smo ob novi učni poti uredili tudi prvih pet opazovališč z zastiralnimi stenami in klopki in obiskovanje območja se je lahko začelo brez motenja živali, ki so našle novi dom v preronejem mokrišču.

Takoj po obnovi se je v zatok vrnilo življenje in odtlej rezultati spremljanja stanja kažejo na izjemno uspešnost obnove in upravljanja. Z že več kot štiri tisoč evidentiranimi vrstami, od tega več kot 65 % v Sloveniji opaženimi pticami, pa je mala oaza na pragu Kopra preseгла pričakovanja največjih optimistov. Dobro stanje ohranjamo s primerним upravljanjem obnovljenih in na novo ustvarjenih življenjskih okolij, ki obsega upravljanje vodnih režimov, upravljanje vegetacije z ekstenzivno usmerjeno pašo in pozno košnjo, odstranjevanjem tujerodnih vrst ter dosajevanjem domorodnih. Pomembni upravljavski sklopi so še vzpostavljanje in vzdrževanje infrastrukture, upravljanje obiska, naravovarstveni nadzor, monitoring in raziskave ter občasni večji ukrepi za vzdrževanje življenjskih okolij in drugih ureditev.

GRADITEV INFRASTRUKTURE ZA OBISK IN UPRAVLJANJE (2008–2016)

Ko smo v začetku leta 2008 s pripravljenimi projekti za postavitev objektov v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok, ki so jih izdelali v arhitekturnem biroju Ravninar Potokar d.o.o., prvič zaprosili za gradbeno dovoljenje, se nam ni niti sanjalo, da je do dokončno urejenega Škocjanskega zatoka še

dolga pot. Čeprav je bil projekt tehnično pripravljen in finančno pokrit, se je začetek graditve med drugim zamikal zaradi neurejenega lastništva štirih majhnih, a za graditev ključnih zemljišč, spremembe finančno-računovodske zakonodaje, po kateri DOPPS po letu 2009 ni smel več nastopati kot investitor v državno infrastrukturo, na koncu pa tudi zaradi javno-finančne krize.

Zapleti so od nas in od strokovnih služb Ministrstva za okolje in prostor terjali veliko naporov: predvsem obema vodjema Sektorja za ohranjanje narave iz tega obdobja, Mladenu Bergincu in dr.

S slanušami poraščeni gnezditveni otočki predstavljajo nove gnezditvene površine za nekatere ciljne vrste ptic.

foto: Tilen Basle

Mariji Markeš, direktorici Direktorata za okolje mag. Tanji Bolte ter dr. Katarini Groznik Zeiler in Maji Kač smo globoko hvaležni, da niso nikoli vrgli puške v koruzo in so kljub vedno novim težavam na obzorju z neomajno voljo skupaj z nami iskali rešitve. Hvaležnost gre tudi Mojci Paternoster in Darku Sajku z Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo, ki nista nehala verjeti v uresničljivost našega projekta. Šele oktobra 2014, manj kot dva tedna pred iztekom vmes že podaljšane gradbenega dovoljenja, se je graditev dolgo pričakovanih objektov le začela. V naravnem rezervatu so bili do konca leta 2015 zgrajeni in opremljeni center za obiskovalce, osrednja opazovalnica, hlev z obrobo, opazovalni stolp in sedem novih opazovališč – stara iz leta 2007, ki so v tem času dotrajala, so bila v celoti zamenjana z novimi elementi. Objekti, katerih arhitekturo je navdihnil živi svet zatoka, so bili zgrajeni po principih trajnostne gradnje, dobro se vklapljajo v naravno okolje ter oblikujejo zaokroženo funkcionalno in estetsko celoto.

NOV ZAČETEK

Z vnovičnim odprtjem naravnega rezervata 2. marca 2016 po zaključku graditve objektov se je začela pisati nova zgodba Škocjanskega zatoka.

Z obnovo območja smo dobili prenovljeno zibelko življenja in veliko zgodbo o uspehu varstva narave na Slovenskem, objekti pa so prinesli dodano vrednost v obliki dokončno urejenega in za javnost odprtega naravnega rezervata na pragu mesta. Izjemnega pomena je za lokalno skupnost, saj prebivalcem iz dneva v dan odpira vrata in jim zagotavlja pristen stik z naravo. Kot učilnica v naravi, kjer potekajo različni neformalni izobraževalni programi spoznavanja narave v vsemi čutili, je izjemnega pomena za otroke, mladino, družine ter vse, ki si želijo naravo globlje spoznati.

Naravni rezervat prebivalcem iz dneva v dan odpira vrata in jim zagotavlja pristen stik z naravo.

Celotni projekt obnove in ureditve Škocjanskega zatoka ima posebno mesto tudi v razvoju zelenega gospodarstva Slovenije. Na eni strani bogati in širi turistično ponudbo s kakovostnim doživljanjem dobro ohranjene narave v vseh letnih časih, po drugi strani pa zagotavlja številne ekosistemске storitve, ki so ključne za zdravo in kakovostno bivanje ljudi. Projekt je tudi zgled trajnostne gradnje: od uporabe lesa kot glavnega gradnika objektov, do zelenih streh in ustvarjenih novih gnezditvenih mest za ptice na objektih.

Upravljanje naravnega rezervata je z zaključkom urejanja postalo veliko lažje, saj smo dobili upravne prostore v stavbi centra za obiskovalce, hlev z obrobo, kjer je primerno poskrbljeno za pašne živali in kmetijsko mehanizacijo, ter infrastruk-

turo in dobršen del opreme za delo z obiskovalci z namenom spoznavanja in doživljanja narave. Za DOPPS obnova in urejanje Naravnega rezervata Škocjanski zatok ostaja projekt presežkov. Ponosni smo predvsem na to, da smo v sodelovanju z Ministrstvom za okolje in prostor in drugimi predstavniki javnega sektorja ter izvajalci iz gospodarstva uresničili svojo vizijo in koprsko smetišče spremenili nazaj v raj za ptice in ljudi.

Otvoritev Naravnega rezervata Škocjanski zatok, 2. marec 2016

foto: Tomaž Mihelič

Naravni rezervat Škocjanski zatok je skozi proces obnove v preteklosti uničenih življenjskih okolij in ureditve za javnost odprtega naravnega rezervata postal pojem uspešnega kombiniranja sredstev iz različnih EU-finančnih programov in skladov. Brez takega pristopa obnovljenega in urejenega Naravnega rezervata Škocjanski zatok ne bi bilo.

IGRA PROJEKTOV

DOPPS je leta 1999 od Vlade RS dobil veliko priznanje za svoja naravovarstvena prizadevanja za zavarovanje Škocjanskega zatoka v obliki koncesijske pogodbe za upravljanje tedaj že razglašena naravnega rezervata. S tem pa tudi velik izziv, saj je bilo treba več kot 120 hektarjev veliko območje v zelo uničenem stanju sanirati in obnoviti, vzpostaviti življenjska okolja in ga urediti kot naravni rezervat, odprt za javnost. Država sredstev za vse to ni imela na voljo, zato je bila edina rešitev za vsako fazo urejanja najti ustrezen finančni program v okviru tedaj na novo razpoložljivih EU-virov.

Za obnovo oziroma renaturacijo življenjskih okolij je bil ključnega pomena program LIFE. In kot se k imenu programa lepo poda, se je kot glavni rezul-

tat finančne podpore LIFE programa v Škocjanski zatok spet vrnilo življenje. DOPPS je bil v partnerstvu z Ministrstvom za okolje in prostor med pionirji programa LIFE Narava, saj smo se s projektom obnove oziroma renaturacije Naravnega rezervata Škocjanski zatok prijavi na prvi razpis leta 2000. V okviru projekta je bila financirana habitatna ureditev sladkovodnih življenjskih okolij na Bertoški bonifiki skupaj z ureditvijo krožne učne poti, monitoring, ozaveščevalne in izobraževalne dejavnosti, deležni smo bili tudi kadrovske okrepitve z zaposlitvijo prvega naravovarstvenega nadzornika.

Javni natečaj in projektna dokumentacija za objekte, postavitev prvih opazovališč ob učni poti leta 2007 in začetne ureditve za slepe obiskovalce so rezultat dveh projektov v okviru programa sodelovanja INTERREG Slovenija-Italija z naslovoma »Škocjanski zatok – učilnica v naravi za vsakogar« in Natura Primorske. Za čisto zadnjo fazo - postavitev objektov - pa je glavnino sredstev zagotovilo Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo iz ESRR in nacionalnih sredstev (Operativni program krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007-2013), DDV pa smo z Ministrstvom za okolje in prostor sofinancirali iz proračunskih sredstev in sredstev presežkov Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov RS.